

Kruk, Stefan

"Teatr w dawnym Płocku (1808-1939)", Barbara Konarska-Pabiniak, Wrocław 1984 : [recenzja]

Notatki Płockie 30/1-122, 56-57

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Teatr w dawnym Płocku (1808–1939)

Barbara Konarska-Pabiniak, Zakład Narodowy
im. Ossolińskich, s. 112, cena 125 zł

Jak pisać historię teatru działającego w jednym ośrodku miejskim? Odpowiedź na to pytanie zależy od sposobu rozumienia istoty teatru. Czym bowiem jest teatr? — Przedsiębiorstwem rozrywkowym czy rodzajem sztuki, a może jednym i drugim? Gdy akcentujemy pierwszy problem, wówczas pisać będziemy historię tzw. antrepryz teatralnych, dzieje zmieniających się towarzystw dramatycznych lub dramatyczno-operetkowych. Ustalamy ich skład osobowy, funkcje poszczególnych członków zespołu, następnie analizujemy repertuar teatralny oraz skalę zainteresowania publiczności (długość występów, powodzenie sztuk, popularność aktorów itp.). Praca tego typu posiada układ chronologiczny, poszczególne rozdziały stanowią kronikę życia teatru w dających się logicznie wyodrębnić okresach. Gdy natomiast akcent pada na sztukę teatru, wówczas praca posiada charakter strukturalny, przedsiębiorstwo teatralne wypełnia jedynie wstępny rozdział analizy, zaś jej lwią część poświęcona jest takim zagadnieniom, jak: architektura teatralna, repertuar teatru ujęty w aspekcie poznawczej i estetycznej wartości sztuk, gra aktorska, scenografia, reżyseria, publiczność, krytyka prasowa. I ten typ monografii historycznoteatralnej rozpada się na czasokresy, jednakże pytanie generalne rozprawy nie dotyczy dziejów przedsiębiorstwa teatralnego, lecz ewolucji sztuki teatru; posiada zatem charakter estetyczny. W Polsce od czasów Karola Estreichera *Teatru w Polsce, Kraków 1873–1879*, a więc od stu lat, panuje pierwszy typ rozpraw historycznoteatralnych, drugi zaś zainicjowany na seminariach magisterskich prof. Ireny Sławińskiej (KUL) w końcu lat pięćdziesiątych uznać trzeba za propozycję metodologiczną nadchodzącego czasu.

Którą z dwu nakreślonych tutaj metod postępowania badawczego wybrała Barbara Konarska-Pabiniak, monografistka życia teatralnego w Płocku? Naturalnie pierwszą z nich. Metoda ta już — jak się rzekło — wypróbowana, mimo ograniczeń — solidna. Polega ona na żmudnym ustalaniu faktów w oparciu o wszechstronną kwerendę materiałową — archiwalną i biblioteczną. Pod tym względem *Teatr w dawnym Płocku, 1808–1939* Barbary Konarskiej-Pabiniak (Wrocław 1984, s. 103, tabl. 44) spełnia naukowe wymagania. Autorka przebadła akta: Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Płocku, miasta Płocka, Biblio-

teki im. Zielińskich, wreszcie Księgi Hipoteczne. Solidność tego etapu pracy podkreśla fakt uwzględnienia tak unikalnych dokumentów, jakimi są: *Akta bufetu teatralnego, Akta dzierżawy domków teatralnych, Akta utensyliów teatralnych, Akta dotyczące się różnych wieczorów teatralnych*, na koniec — *Akta dotyczące się utworzenia i polepszenia Teatru Narodowego*. Drugim, nie mniej ważnym, rodzajem źródeł były czasopisma: płockie, warszawskie, poznańskie. Trzecim — pamiętniki aktorów: Kazimierza Skibińskiego, Stanisława Krzesińskiego, Ludwika Solskiego, Henryka Małkowskiego oraz innych autorów.

Barbara Konarska-Pabiniak korzystała ponadto z dotychczasowych opracowań. Posiadały one charakter przyczynkarski, przeto w niczym nie pomniejszają trudu oraz zasług pracy *Teatr w dawnym Płocku*.

A teraz przyjrzyjmy się zawartości książki oraz jej wyposażeniu naukowemu. Praca składa się z trzech rozdziałów zatytułowanych: *Lata 1808–1863, Lata 1864–1918* oraz *Lata 1919–1939*. Ten układ podkreśla kronikarski charakter pracy, a zarazem jest całkowicie uzasadniony, gdyż zarówno rok 1863, jak też 1918 stanowią ważne cezury historyczne: klęska Powstania Styczniowego kładła kres (na pewien tylko okres czasu) idei powstań polskich, zaś odzyskanie niepodległości w 1918 r. stworzyło nowe warunki rozwoju życia narodowego, także na odcinku sztuki, w tym — sztuki teatru.

A jakie problemy rozważa Autorka w poszczególnych rozdziałach? Interesuje ją — jak już zauważyłem — przede wszystkim kronika wydarzeń. Odpowiada więc na pytanie — kto występował w Płocku, jak długo, z jakim powodzeniem. Odnotowuje przy tym ważne fakty, choćby występy Teatru Narodowego pod dyr. Wojciecha Bogusławskiego w 1823 i 1824 r. oraz teatru krakowskiego pod dyr. Juliusza Pfeiffera w 1857 r. Konarska-Pabiniak nie tai trudności, na jakie napotykały zespoły wędrownie czasowo osiadające w Płocku. Cytuje pisma aktorów kierowane do władzy miejscowej bądź to z prośbą o pozwolenie na dodatkowe przedstawienie, którego dochód pozwoliłby członkom zespołu opłacić długi i opuścić miasto, bądź też o zwolnienie z podatku, gdyż dochód z przedstawienia nie pokrył kosztów. Była to stała bolączka zespołów wędrownych grających na prowincji i Płock pod tym względem nie należał do wyjątków.

Drugim problemem rozważanym przez Autorkę był repertuar. Konarska-Pabiniak słusznie stwierdza, że tragedia narodowa była zakazana przez cenzurę carską. Wszelkie dramaty, w których jest mowa o buncie i walce były zakazane. W 1849 r. rząd gubernialny w Płocku powołując się na wyraźny rozkaz nacelnika Królestwa zabronił wystawienia *Rozbójników* (*Zbójców*) Fryderyka Schillera. Dyrektorzy towarzystw dramatycznych próbowali obchodzić te zakazy zmianą tytułów sztuk, za co byli szykanowani przez władze zaborcze. W tej sytuacji grać można było komedie, komediooperę, melodramaty i utwory okolicznościowe. Dalszym czynnikiem — poza cenzurą — który kształtował repertuar, była publiczność składająca się z inteligencji (nauczyciele, urzędnicy, prawnicy), mieszczaństwa, okolicznego ziemiaństwa, korpusu oficerskiego.

Najobszerniejszy objętościowo jest rozdział poświęcony dziejom teatru płockiego w l. 1864—1918. Fakt ten nikogo, kto zna sytuację teatru wędrownego w okresie zaborów, nie może dziwić, był to bowiem złoty okres dla tej dziedziny sztuki i kultury. Powstanie Styczniowe było klęską militarną, ale przyniosło tę korzyść, że wyzwoliło pasję do działań na polu gospodarczym i artystycznym. Znalazło to wyraz w rozwoju przemysłu, ale także prasy warszawskiej i prowincjonalnej. Płock otrzymuje własny organ prasowy («Korespondent Płocki»,

1876—1888), który był wyrazem prężności środowiska, jego inspiracji twórczych, woli wpływania na bieg wydarzeń nawet w tak trudnym okresie, jaki nastąpił po zdławieniu zrywu narodowego. Dla Barbary Konarskiej-Pabiniak prasa miejscowa była dodatkowo kapitalnym źródłem pozwalającym nie tylko rejestrować wydarzenia, lecz także analizować ich wartość estetyczną, na co pozwalają recenzje teatralne w niej zamieszczane. Czy Autorka wykorzystała tę szansę? Chyba tak, choć uwagi dotyczące poziomu artystycznego widowisk są zbyt skąpe. Natomiast nowością metodologiczną rozdziału II jest uwzględnienie w toku wywodu występów zespołów obcych (rosyjskich, ukraińskich oraz żydowskich). Sporo miejsca poświęca Autorka strukturze socjalnej oraz upodobaniom repertuarowym publiczności.

Rozdział III pod względem metodologicznym nie wnosi nowych elementów. Razi mnie trochę brak syntetycznego ujęcia problemów życia teatralnego w Płocku w latach objętych tematem pracy. Natomiast do niewątpliwych osiągnięć naukowych recenzowanej książki trzeba zaliczyć chronologiczne wykazy zespołów występujących w Płocku, indeks osobowy oraz bogaty zestaw zdjęć ukazujących budynki teatralny, portrety wybitniejszych artystów, a nawet akcję sceniczną, wreszcie — afisze, anonsy oraz strony tytułowe sztuk drukowanych w Płocku.

Stefan Kruk

KRONIKA

KAZIMIERZ URBAŃSKI

Setne posiedzenie Seminarium Doktoranckiego przy Towarzystwie Naukowym Płockim

W sobotę, 10 listopada 1984 r. o godzinie 11.00 w sali im. Zielińskich TNP odbyło się jubileuszowe, setne posiedzenie Seminarium Doktoranckiego. Uczestnicy (22 osoby) według kolejności podpisów na liście obecności: Antoni Rajkiewicz, Barbara Kurdzielewicz, Stefan Podgórski, Kazimierz Urbański, Joanna Kaczorowska, Edward Olbromski, Edward Karaś, Stanisław Kostanecki, Jarosław Pardyka, Marian Sołtysiak, Anna Schulz, Halina Szałecka, Andrzej Ciesiulski, Jerzy Stefański, Marian Nowak, Mirosław Krajewski, Anna Stogowska, Mirosława Jaworska, Berthold Johannes, Eleonora Dąbrowska, Jakub Chojnacki, Jolanta Chmielewska.¹

Referentami byli:

1. Mgr Edward Karaś: *Czynniki rozwoju produkcji buraka cukrowego.*
2. Mgr Anna Schulz: *Pedagogiczne problemy adaptacji społeczno-zawodowej młodzieży kształcącej się w Zespole Szkół Zawodowych Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych w Płocku.*

Tego samego dnia, o godzinie 13.00 w sali „Nowej” odbyło się nadzwyczajne, o charakterze uroczystym, rozszerzone posiedzenie Zarządu TNP.² Posiedzenie, z udziałem 48 osób, otworzył prezes TNP dr inż. Jakub Chojnacki witając władze wojewódzkie i miejskie, dr. Bertholda Johannes — I sekretarza Ambasady